

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YÛNUS EMRE'DEN MEHMED ÂKİF'E ŞİİR
ÖZEL SAYISI
YIL 7, ARALIK 2021

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fetih YANARDAĞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Kahramanmaraş/TÜRKİYE
fyanardag@hotmail.com
ORCID

**“MEDENİYET DEDIĞİN TEK
DİŞİ KALMIŞ CANAVAR”**

**“THE MONSTER YOU CALL
CIVILIZATION WITH ONE TOOTH
LEFT”**

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 11.10.2021
Kabul Tarihi: 01.11.2021
Yayımlanma Tarihi: 31.12.2021

Article Information: Research Article
Received Date: 11.10.2021
Accepted Date: 01.11.2021
Date Published: 31.12.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Yanardağ, Mehmet Fetih, “Medeniyet Dediğın Tek Dişı Kalmış Canavar”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yûnus Emre'den Mehmed Âkif'e Şiir Özel Sayısı, Aralık 2021, s. 57-75.

Yanardag, Mehmet Fetih, “The Monster You Call Civilization With One Tooth Left”, *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Special Issue of Yunus Emre to Mehmed Akif, December 2021, p. 57-75.

10.28981/hikmet.1008114

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YÛNUS EMRE'DEN MEHMET AKİF'E ŞİİR
ÖZEL SAYISI
YIL 7, ARALIK 2021

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fetih YANARDAĞ

“MEDENİYET DEDİĞİN TEK DİŞİ KALMIŞ CANAVAR”

“THE MONSTER YOU CALL CIVILIZATION WITH ONE TOOTH LEFT”

ÖZ

Mehmet Akif, II. Meşrutiyet sonrası siyasi ve edebiyat tarihimizde üzerinde en çok konuşulan ve tartışılan isimlerin başında gelir. Hakkında onlarca kitap ve makale kaleme alınmıştır. Uzunca bir süre unutulmuş ve unutturulmaya çalışılan Mehmet Akif son zamanlarda resmi ve özel kuruluşlar tarafından yoğun olarak anılmaktadır. Bu hatırlayış onun toplumumuzun hemen her sınıfı tarafından sevgi ve saygıyla anıldığını gösterir. Mehmet Akif, 1908 sonrası siyaset ve fikir meydanında belki de tutarlı tek şahsiyettir. Akif'in en belirgin özelliği şiirlerinde ve nesirlerinde ortaya koyduğu tenkitçiliğidir. İnsanların mensubu olduğu toplumu eleştirmeleri kolay değildir. Oysaki Akif, şahidi olduğu olaylardan hareketle yaşadığı cemiyeti ve insanları çok ağır ifadelerle eleştirmiştir. Bu vasıf onun karakterinin bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Akif'in eleştirdiği unsurların başında medeniyet algısı gelmektedir. O bilinenin aksine medeniyet karşıtı ve medeniyet düşmanı değildir. Mehmet Akif, sömürgeci devletlerin mazlum milletleri ezmek için kullandığı saldırgan medeniyete karşıdır. Akif, gerçek medeniyete değil adına medeniyet denilen, insanlığı kahreden, eli silahlı ve kanlı, vahşi davranışlar sergileyen zihniyete karşıdır. İşte Mehmet Akif eserlerinde böyle bir medeniyet algısını lanetler. Bu çalışmada Mehmet Akif'in şiirlerinden ve düz yazılarından hareketle onun nasıl bir medeniyet algısına sahip olduğu irdelenecek ve bu konudaki yanlış düşünceler tashih edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Batı, Medeniyet, Eleştiri.

ABSTRACT

Abstract: Mehmet Akif is one of the most talked about and debates in political and literature history. Dozens of books and essays have been written about him. Mehmet Akif, who has been forgotten and lived down for a long time, intensely has been mentioned by official and private institution in recent years. This remembering shows to be mentioned deferentially and dotingly by every segment of society. Mehmet Akif maybe is only figure who is consistent in the field of political and opinion after 1908. The most prominent feature of Akif is criticism to reveal in his poetry and prose. It isn't easy that people is criticize in own society but Akif criticized people ve own society with very severe expressions because of event in his life. This skill is feature of his charecter. At the begining of element, Akif criticizes, is appear perception of civilization. Contrary to common belief, he is not anti-civilization and hostile of civilisation. Mehmet Akif is against perception of aggressor that imperialist statements used to overpowering the oppressing nations. Akif is not against real civilization. He is against armed, bloody, wild and destroy mentality. Here, Mehmet Akif damns such a perception of civilization in his works. In this study, moving the Akif's poets and proses, how perception of civilization of Akif will be examined and misconceptions in this subject will be try to correct

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, West, Civilization, Criticism.

Giriş

Medeniyet kelimesi Arap harfleriyle yazılır ve başındaki mim kaldırılırsa aynı kelime bu sefer "deniyet" olarak okunur. Elde edilen yeni kelime de "hayvanlık" anlamına gelir. Eskiler; "medeniyetle deniyet arasında bir harf var" demiştir. Evet, insan başka, insaniyet daha başkadır.

Devellioğlu, Lugat'inde medeniyete sözlük anlamı olarak: "medenilik, şehirlilik, uygarlık" (Devellioğlu, 1996: 598) karşılığı, Türkçe Sözlük de ise: "uygarlık" (Komisyon, 1998: 1523) anlamı verilmiştir.

19. yüzyılın başlarında gerek devlet adamları gerekse münevverler Osmanlı'nın içinde bulunduğu olumsuz durumu değerlendirirken, birçok bakımdan Avrupa'dan geri kaldığı teşhisinde birleşirler. Ahmet Hamdi Tanpınar, Tanzimat'ın ilk ideolojisinin medeniyetçilik olduğunu söyler ve sözlerini şöyle sürdürür:

"Sadık Rifat Paşa ve Sami Efendi'den itibaren 'medeniyet, temeddün, ünsiyet, menüsiyet, teennüs' gibi kelime ve terkiplerle Frenkçe 'civilisation' kelimesinin karşılığı aranıyordu. Reşid Paşa, Ali Paşa, Cevdet Paşa, Münif Paşa, Sultan Abdülaziz türlü yazılarında, fermanlarda hep onun tarifini yapmağa çalışırlar. Cevdet Paşa, 'Tarih'ini medeniyet ve bedavet hallerini mukayese ile başlatır. Ve nihayet Şinasi, Mustafa Reşid Paşa'dan 'medeniyet resulü' diye bahsederek hayatımıza yavaş yavaş sızan bu mefhumu kendi nesli ve gelecekler için bir din haline getirir. Tanzimat'tan sonra ilk ideoloji cristallisation'a bu kelimenin etrafında olur." (Tanpınar, 1988: 152)

Medeniyet kavramı, Tanzimat şairlerinin en çok tercih ettiği temalardan biri olmuştur. Özellikle; Şinasi, Ziya Paşa, Sadullah Paşa ve Abdülhak Hamid Tarhan'da bu tema karşımıza çıkar. Tanzimat Edebiyatının önde gelen ismi olan Şinasi, hamisi Reşid Paşa için kaleme aldığı kasidesinde onu medeniyet resulü olarak niteler.

"Sensin ol fahr-i cihan-ı medeniyet ki heman

Ahdini vakt-i saadet bilir ebna- yı zaman" (Akyüz, 1986: 13)

Ziya Paşa, bir beytinde son asra girilirken doğu ve batı medeniyetleri arasındaki gelişmişlik farkını bütün açıklığıyla şu şekilde ortaya koyar.

"Diyar-ı küfrü gezdim beldeler kâşaneler gördüm

Dolaştım mülk-i İslam'ı bütün viraneler gördüm." (Akyüz, 1986: 40)

Namık Kemal de *Medeniyet* başlıklı makalesinde bu kavramın gelişmişlik ve olmazsa olmaz cinsinden bir duyarlılıkla mana ve ehemmiyeti üzerinde durur.

"Medeniyet aleyhinde kıyam etmek ecel-i kazaya katillerden, haydutlardan ziyade muin olmaktır... Hülasa medeniyetsiz yaşamak, ecelsiz

ölmek kabilindedir... Sa'y-i beşerin muavenetleri nerede olursa olsa istifade olunur." (Göçgün, 2009: 130-134)

Sadullah Paşa da *On Dokuzuncu Asır* isimli şiirinde eski ile yeniye gelişmişlik açısından ve üstü kapalı olarak Şark- Garb açısından mukayese eder.

"Meğarib oldu dirigaa metali'-i irfan

Ne kaldı şöhret-i Rum u Arab ne Mısır u Herat

Zaman zaman-ı terakki cihan cihan-ı ulum

Olur mu cehl ile kaabil bekaa-yı cem'iyat." (Akyüz, 1986: 79)

Tanzimat'tan Milli edebiyat dönemine kadar batıyı anlama konusunda sürekli yanlış algılar ortaya çıkmıştır. Batılı olmak, Batılılaşmak en çok tartışılan konular olmuştur. Nurettin Topçu, batıyı taklit konusunda nasıl bir yanlış içerisinde bulunduğunu şu görüşlerle ortaya koymaktadır:

"Batının ilim ve irfanını alacak yerde, madde ve cinsiyet hayatında yaşattığı cazibeye çabucak teslim olduk. Ruhu ve dimağı olan münevverin eliyle batıya uzanacak yerde, midesiyle derisinin hazlarını yaşatan halkın eliyle uzandık. Esasen taklit kötü ve tehlikeli bir yenileşme usulüdür; benliği kaybettiricidir. İnkılabımızın aşısını yine kendi mazimizden almamız lazımdır. Mazide bizi yükseltmiş olan temeller yıkıldığı için çöküyoruz. Bizzat bu temelleri sağlamlaştırmakla işe başlamalıyız. Bir milletin varlığı yabancı temeller üstüne kurulamaz:

Aşılarken de vurun kendine kendinden aşı." (Topçu, 1998: 47)

Aynı devrin iki önemli şairinin medeniyet algısını değerlendiren Sezai Karakoç; Mehmet Akif'in medeniyet anlayışını Yahya Kemal'in düşünceleriyle karşılaştırır:

"Yahya Kemal, hep medeniyete, medeniyetten kalana bakıyor. Medeniyetin, İslam- Türk medeniyetinin bıraktıklarının unutulmaması, bilinmesi ve ebedileşmesi O'nun tasasıdır. O'nu şiirinde ebedileştirebildiği ölçüde şiirinin de ebedileşeceğini bilir. Mehmet Akif ise, o medeniyetin çağdaki gücünün artışı için, o geçmişi büyüten fikirler, ülküler ve gelecekte yaşaması uğruna hayat harcar. Denilebilir ki, biri medeniyetin anatomisine bakıyor, heykelleşen vücuduna. Diğeri ise fizyonomisine ve fizyolojisine." (Karakoç, 1979: 45)

Akif, Tanzimat'tan sonra yetişen birçok şahsiyetler gibi, Avrupa medeniyetinden her sahada faydalanmaya taraftar değildir. Doğu ve batı medeniyetlerinin memleket için elverişli olan her sahasından istifade fikrindedir.

Mehmet Akif Ersoy

Mehmet Akif, 1873 yılında İstanbul Fatih semti Sarıgözel mahallesinde dünyaya gelir. Akif'in adı önce Ragif olarak konulur fakat bu alışılmamış isim ailesi ve çevresi tarafından Akif olarak değiştirilir. Tahsil hayatına, dört yaşında iken Emir Buhari Mahalle Mektebi'nde başlar. Sonra sırasıyla Fatih İlkokulu ve Fatih Merkez Rüştüye'sinde öğrenimine devam eder. Fatih Merkez Rüştüye'sini bitiren Akif, Mülkiye'nin idadi kısmına kaydolar. İdadiyi bitirdikten sonra Veteriner Fakültesi'ne yazılır ve buradan mezun olur.

Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti'nde Veteriner Müfettiş Yardımcısı olarak göreve başlar.

1893 yılından itibaren ilk şiirlerini, telif ve tercüme yazılarını yayınlamaya başlar.

1906'dan sonra çeşitli memuriyetlerle birlikte, Halkalı Ziraat Mektebi'nde ve Çiftçilik Mekanist Mektebi'nde öğretmenlik yapar.

II. Meşrutiyet ilan edildiği zaman Akif, Umur-ı Baytariye Dairesi Müdür Muavinidir. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra, Rasathane Müdürü Fatin Hoca Akif'i on bir arkadaşı ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye yapar. Akif, 24 Kasım 1908'de Darülfünun Edebiyat Şubesi'ne Osmanlı Edebiyat hocası tayin edilir.

Akif, 27 Ağustos 1908'de yayımlanmaya başlayan ve 8 Mart 1912'den sonra *Sebilü'r- Reşad* adıyla yayım hayatını sürdüren *Sırat -ı Müstakim* dergisinin başyazarlığını yapar. Kendisinin hemen hemen bütün şiir ve yazıları bu iki dergide yayımlanır. 1911'de *I. Safahat'ı* 1912'de *II. Safahat'ı (Süleymaniye Kürsüsünde)*, 1913'de *III. Safahat'ı (Hakkın Sesleri)* yayımlar. Şiirleri, konuşmaları, telif ve tercüme eserleriyle büyük bir üne kavuşur. 1908 yılında *Sırat -ı Müstakim* dergisinde yayımladığı *Hasta, Küfe, Hasır, Meyhane, Seyfi Baba* adlı şiirleri, onun en çok tanınan şiirleri olur.

Mehmet Akif, Umur-ı Baytariye Dairesi Müdürü Abdullah Bey'in haksız yere görevinden alınması üzerine 11 Mayıs 1913'te Müdür Muavini olduğu görevinden istifa eder. 1913 yılı sonunda üniversitedeki görevinden de ayrılmak zorunda kalır. Çünkü *Sebilü'r- Reşad*, İttihat ve Terakki hükümetinin yanlışlarını eleştirir. 1914 yılında Mısır seyahatine çıkar. Oradan da Hicaz'a geçer ve Şam yoluyla tekrar İstanbul'a döner.

1914 yılında *IV. Safahat (Fatih Kürsüsünde)* yayımlar. 1914 yılı sonunda ise, Osmanlı devletinin Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine, devlet tarafından görevli olarak Almanya'ya gönderilen heyete katılarak Berlin'e gider. Burada üç ay kaldıktan sonra, 1915 yılında İstanbul'a döner.

1915 yılı Mayıs ayında Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Eşref Kuşçubaşı idaresindeki bir heyetle resmi görevli olarak Arabistan'a gönderilir. Akif, *Necid Çöllerinden Medine'ye* adlı şiirini, bu ziyaretin ilhamıyla yazar. 1917 yılında, *V. Safahat (Hatıralar)*'ı yayımlar.

23 Nisan 1920'de açılan birinci Büyük Millet Meclisi'ne Burdur milletvekili olarak katılır. 19 Ekim 1920'de Kastamonu'daki Nasrullah Camii kürsüsünde meşhur vaazını verir.

Mehmet Akif, 1- 16 Ağustos 1922 tarihleri arasında, Ali Fuat Paşa'nın başkanlığında kurularak cepheleri dolaşan bir meclis heyetine katılarak, Büyük Taarruz öncesinde askerlerimize cesaret verici konuşmalar yapar.

Ekim 1923'te Abbas Halim Paşa'nın davetlisi olarak, onunla birlikte Mısır'a gider. 1924 İlkbaharında İstanbul'a döner.

18 Eylül 1919'dan beri *Sebilü'r- Reşad*'da bölüm bölüm yayımladığı, en büyük ve en önemli eseri olan *VI. Safahat (Asım)*'ı 1924 yılında tamamlar ve eser aynı yıl kitap halinde de basılır.

1924 yılı sonlarında tekrar Mısır'a gider fakat 1925 yılında İstanbul'a döner. 1925 sonunda tekrar Mısır'a gidişi Akif için farklı olur. Bu defa on yıl sonra, ölümünden kısa bir süre önce, 1936'da yurda döner.

Akif, 1929 yılından 1936'da Türkiye'ye dönünceye kadar, Kahire Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı hocalığı yapar. Ayrıca Kahire'de 1933 yılında *VII. Safahat (Gölgeler)*'i yayımlar.

Karaciğerinden rahatsızlanan şair, 1935 Temmuzunda hava değişimi için Lübnan'a gider. Sağlık durumu düzelmeden tekrar Mısır'a döner. 1938 yılında sağlığı iyice bozulur. 16 Haziran 1936 yılında deniz yoluyla İstanbul'a döner. Fakat siroza yakalanmış, ciğerleri şişmiş, vücudu bir külçe kemik haline gelmiş bir şekilde yurda döner.

Akif'in hastalığı, çevresinin ona gösterdiği ilgiye rağmen gün geçtikçe artar. 27 Aralık 1936'da Hakk'ın rahmetine kavuşur. (Akyüz, 1986: 534-547)

Mehmet Akif'e Yapılan Suçlamalar

Mehmet Akif hayatı boyunca çok farklı suçlamalara maruz kalmıştır. Karşılaştığı en ağır suçlama "Balkan Harbi" sırasında düşmanın Türk halkına reva gördüğü eziyetler karşısında "tükürün yüzüne bu medeniyetin" dediği için aydınlar tarafından "geri kafalı adam" suçlamasına maruz kalmasıdır. Mahalle Kahvesine hücum etmiş, orada vakit öldürüp tembellik yapanları eleştirdiği için bu kahvelerde vakit öldürmeyi entelektüel faaliyet sayanlar tarafından geleneklere saygısı olmayan "züppe" olarak yorumlanmıştır.

1908 Temmuzunda sokağa fırlayan mitingcileri eleştirdiği için, "hürriyete düşmanı" olarak isimlendirilmiştir. Halide Edip'in önerdiği Amerikan mandasına karşı çıktığı için, azınlıklar tarafından "ortaçağ kafalı tehlikeli adam" olarak değerlendirilmiştir.

Akif'in eleştirilen medeniyet anlayışı ise, gerçekte, İslâm'ın tarif ettiği dürüst ve ahlaki düzenin dışına çıkan yaşam biçimidir. Batı'nın sahip olduğu medeniyeti hiçbir şekilde inkâr etmemiş, aksine bu uygarlığın ulaştığı düzeye İslâm toplumlarının da ulaşması dileğini dile getirmiştir.

Haklar ve özgürlükler başkalarını rahatsız etmeyecek şekilde kullanılmalıdır. Başkalarını rahatsız eden, başkalarının hakkına, hukukuna tecavüz eden insan nasıl medeni sayılabilir?

Medeniyet fert bazında ele alınırken, ülke, millet ve devlet bazında da ele alınır.

Avrupa medeniyeti denilince akla ilim ve teknik gelir.

Mehmet Akif'in Çağdaş Bilim Hakkındaki Düşünceleri

Mehmet Akif'in medeniyet hakkındaki görüşlerini vermeden onun çağdaş ilim ve bilim konusundaki düşüncelerine kısaca bakmak gerekir.

Akif Berlin'de bulunduğu sıralarda, Almanya'yı yakından tanımak istemiş, her fırsatta Batı'nın ulaştığı bilim ve teknik düzeyinin üstünlüğüne hayranlığını belirtmiş, ancak fikir ve ahlak yönünden Batı medeniyetinin önemli ölçüde eleştirilecek yönleri olduğunu söylemekten de geri kalmamıştır.

Berlin Hatıraları isimli şiirinde yaşamı yönlendiren uygarlık anlayışının farkına işaret eder. Batı'da gözlediği yaşam biçimini ve biçimi oluşturan toplumsal değer yargılarını çok isabetli gözlem ve tahlillerle ortaya koyar. Bu şiirinde Berlin'de ve İstanbul'da gözlediklerinin bir karşılaştırmasını yapar. Berlin'de ve İstanbul'da otelleri, trenleri, sokakları karşılıklı olarak aktarır. Aktardıkları çoğu kere basit gözlemler değil, o gözlemlerde görünen dünya görüşü ve hayat felsefesidir.

Akif, ülkenin yüksek bilim ve teknik düzeyi içinde gelişmesini her vesile ile belirtir. Bilim ve tekniğin kaynağının Batı olduğunu görmüştür. Özellikle Berlin seyahati sırasındaki gözlemleri Osmanlı toplumunun bilim ve teknik yönünden ne kadar geri kaldığını fark etmesini sağlamıştır.

İkinci Meşrutiyetin ilanı ile birlikte hürriyetin ilanını her şeyin çaresi gibi gören geniş bir kitle vardır. Bu kitlenin umursamaz tavırlar içinde Batının teknik ve bilim düzeyine bigâne kalışını da şair hayretle seyrederek. Halkı bu konuda tembel, cahil ve ilgisiz bulur.

Bu kitlenin mutlak surette bu konularda duyarlı davranması gerektiği fikrindedir.

Safahat'ın birinci kitabında *Köse İmam* isimli şiirinde bu gözlemlerini dile getirir:

"Bu cehalet yürümez, asra bakın: asr-ı ulûm

Başlasın terbiyeniz, ailelerden oğlum.

Sade hürriyet ilânı ile bir şey çıkmaz;

Fikr-i hürriyeti halka hazmettiniz biraz..." (Köse İmam, s. 130)

Fatih Kürsüsünde isimli bölümde cehaletin ülkeyi nasıl felaketlere sürüklediğini dile getirir:

almalı. Fakat kendilerine asla inanmamalı, kapılmamalı." (Sebil-ür Reşad, c. 15, S. 464, s. 250)

Akif'in batı medeniyeti hakkındaki kanaati; bu medeniyetin fazileti olmadığı ve hakiki insanlık vasfını haiz bulunmadığı merkezindedir: "Avrupa medeniyeti bir medeniyet-i fazile, bir medeniyet-i hakikiyye-i insaniyye değildir." (Sebil-ür Reşad, c. 9, S. 231, s. 392)

Dikkat edilirse, Akif'in eleştirisi, medeniyetin her şeyine değil, ancak hak tanımamasına, mazlumları ezmesine karşıdır. Yani manen pak, yüksek, namuslu, vakarlı bir medeniyet olmadığı içindir: " Benim bütün insanlar, bilhassa dindaşlarım namına istediğim bir medeniyet varsa, o da her, manasıyla pak, yüksek, namuslu bir medeniyettir, bir medeniyet-i fazıladır." (Sebil-ür Reşad, c. 15, S. 464, s. 257)

Mehmet Akif, onlara karşı olan kin ve düşmanlığın hiçbir vakit onların ilimlerine, fenlerine, sanatlarına sıçratılmasını istemez: "Benim bu kürsüde söyleyecek bir şeyim varsa o da garp medeniyeti dediğimiz rezil âlemin biran evvel hak ile yeksan olmasını temenniden ibarettir. Ey cemaat-ı müslimin! Sakın bu sözlerimden benim ilim düşmanı, terakki düşmanı olduğuma zahip olmayınız." (Sebil-ür Reşad, c. 15, S. 464, s. 257)

Akif, daima tırnak içine aldığı medeniyet kelimesi ile Batı emperyalizmini kasteder. Onun kaleminde medeniyet; müstevli, saldırgan, insaniyetsiz, zalim Avrupa karşılığı, hususi bir mana ifade eder. Akif'e medeniyet düşmanlığı isnat etmek, bilgisizlik ve anlayışsızlık eseri değilse, muhakkak kötü niyet ve hususi bir maksattan ileri gelir.

Akif, Batı medeniyeti karşısında da tenkitçi ve seçici bir tavır alır. O, Batı'nın üstünlüğünü kabul eder; ancak bu üstünlük, mutlak bir üstünlük değildir. İlimin, tekniğin ve çalışmanın sağladığı bir üstünlüktür. Batı'dan alınacak temel unsurlar da işte bunlardır. Diğer taraftan Batı, kendi çöküşünü de hazırlayacak olumsuz unsurları taşıyan bir medeniyete sahiptir. Akif, Batı medeniyetini olgunluğa ulaşmamış, kemale ermemiş bir medeniyet olarak görür: "Avrupa medeniyeti, bir medeniyet-i fazıla, bir hakiki medeniyet-i insaniye değil. Fakat ne yapılır? Önüne durulamaz. Makine kesilmiş herifler uğraşıyorlar, çabalıyorlar, maddi namütenahi terakkiyata mazhar oluyorlar." (Komisyon, 1986: 56)

Mehmet Akif için, Doğu medeniyeti özünü ve gerçek değerlerini kaybetmiş bir medeniyet, Batı medeniyeti henüz mükemmeliyete ulaşmamış bir medeniyettir. Bundan dolayı İslam ülkeleri, İslam'ın gerçek değerleri ile Batı medeniyetinin ilim ve tekniğini birleştirmelidir. Eğer bizler ve diğer İslam ülkeleri bu senteze ulaşabilirsek çağdaş ve orijinal bir medeniyet meydana getirebiliriz. "Bana öyle geliyor ki ne varsa şarkta vardır; diyenler yalnız garbı değil, şarkı da bilmiyorlar; nitelik ne varsa garpta vardır, davasını ileri sürenler, yalnız şarkı değil garbı da tanımıyorlar." (Komisyon, 1986: 56)

Mehmet Akif; "Heriflerin ilimlerini, fenlerini almalı. Fakat kendilerine asla inanmamalı, asla kapılmamalıdır. Hususiyile İslam'a karşı mutaassıptırlar" diyor; Örnek olarak, İngilizlerin Türk ve Alman ordularını yenerek Kudüs'ü işgal etmelerinin Viyana'da sevinç gösterileri ile karşılanmasını ve Almanların Türkiye ile ittifakına Katolik milletvekillerinin karşı çıkmasını anlatır. Bunlar "nasıl olur da vahşi Türklerle, Müslümanlarla ittifak yaparız" derlermiş. Akif, sözünün devamında, onlara karşı düşüncelerimizi hiçbir zaman ilimlerine ve sanatlarına sıçratmamamız gerektiğini söyler. Bin tarihinden itibaren Müslümanlar çalışmayı bırakmış, buna karşılık Avrupalılar ilerlemişlerdir. Onlara karşı durabilmek için onların teknolojisine sahip olmamız gerekir. Bunun için aramıza sokulan ayrılıkçıları saymadan, birlik olmalı, ortak hareket etmeliyiz. Milletler topla, tüfekte, zırhlı ordularla, tayarelerle yıkılmıyor ve yıkılmaz. Ancak kendi aralarında çözülerek yıkılır.

Mehmet Akif sömürgecilerin sömürge ahalisine hayvan muamelesi yaptığı üzerinde durur. Ahali açlıktan ölüyor, yine de sömürgelerden çok vergi alınıyor. "Peki, bu vergiler ne olur bilir misiniz? Sömürgecilerin hazinelerine toplanıp müstemleke ahalisi arasında nifak çıkarmaya, fesat çıkarmaya sarf edilir." Mehmet Akif, Afrika sömürgelerini söz konusu ederek misalleri çoğaltır.

"Medeniyet denilen kahpe, hakikat, yüzsüz."

İstiklal Marşı'ndaki "Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar" mısraının muhtevasını ifade etmek bakımından onun kadar tesirli ve şiddetlidir. (Doğan, 1998: 48,68)

Şiirlerinde Medeniyete Bakışı

Mehmet Akif, Birinci Dünya Savaşı sırasında düşman ordularının işgal ettiği Türk topraklarında halka yaptıkları zulmü görünce Batı'nın bu vahşetini en ağır dille eleştirmiş ve batıyı medeniyetin beşiği gibi görenlere en sert lisan ile hücum etmiştir.

Şair; Balkan Harbi'nde, Çanakkale ve İstiklal Savaşları'nda Osmanlıya saldıran emperyalist batıyı, şu mısralarla tavsif eder;

" Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:

Dipçik altında ezilmiş parçalanmış kafalar!

Bereden reng-i hüviyetleri uçmuş yüzler!

Kim bilir hangi şenaatle oyulmuş gözler!

Medeniyet denilen vahşete lanetler eder

Nice yekpare kesilmiş de sırtmış dişler!" (Hakkın Sesleri, II, s. 198)

Tükürün milleti alçakça vuran darbelere!

Tükürün onlara alkış dağıtan kahbelere!

Tükürün Ehl-i Salibin o hayasız yüzüne!

Tükürün onların asla güvenilmez sözüne!

"Medeniyet" denilen maskara mahluku görün:

Tükürün maskeli vicdanına asrın, tükürün! (Hakkın Sesleri, II, s. 199)

"Nerde gösterdiği vahşetle " bu bir Avrupalı"

Dedirir yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi

Varsa gelmiş, açılıp mahbesi yahut kafesi!

Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-ı asil,

Ne kadar gözdesi mevcut ise hakkıyla sefil,

Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşısına;

Döktü karnındaki esrarı hayasızcasına.

Maske yırtılmasa hala bize afetti o yüz.

"Medeniyet" denilen kahbe, hakikat yüzünüz. (Çanakkale Şehitleri, s. 425)

"Bu hissiz toprağın üstünde mazlumine yer yokmuş!

Adalet şöyle dursun, böyle bir şeyden haber yokmuş!

Bütün boşlukmuş insanlık: Ne istersen, meğer yokmuş" (Hakkın Sesleri, I, s. 192)

"Nedense, duymadı Garbın o hisli vicdanı,

Huruş-ı sene-i a'sarı inleyen bu kanı!

Nedense, vahdet-i islamı tarümar edeli,

Büyük tanıldı, mukaddes bilindi zulüm eli!

Zemin-i şarkı mezalim kasıp kavurdukça;

O kıpkızıl yüzü hakin fezaya vurdukça;

Gurubu seyreden avare bir temaşeger

Kadar da olmadı dünya, nasibedar-ı keder!

Keder de sözmü ya? Alkışlıyordu celladı,

Utanmadan koca yirminci asrın evladı!" (Berlin Hatıraları, s. 342)

"Medeniyet!" size çoktan beridir dış biliyor;

Evvela parçalamak, sonra da yutmak diliyor." (Hakkın Sesleri, III, s. 206)

Yukarıda verilen mısralardan da anlaşılacağı gibi Mehmet Akif, emperyalist batıya düşmandır. Buna karşılık, bilim Avrupa'da kök salıp yaygınlaştığı için bu yönden batıyı takdir eder ve bu müspet batıyı alkışlar. Yoksa:

"Fransız'ın nesi var? Fuhşu, bir de ilhadi;
Kapıştı bunları "yirminci asrın evladı!"
Ya Almanın nesi var zevki okşayan? Birası;
Unuttu, ayrılanı- ma'tuha döndü kahrolası!
Heriflerin, hani dünya kadar bedayii var;
Giden birer avuç olsun getirse memlekete;
Döner muhitimiz elbet muhit-i marifete.
Kucak kucak taşıyor olmadık mesaviyi;
Beğenmesek "medeniyet" diyor; inandık, iyi!
"Ne var, biraz da maarif getirmiş olsa..." desek
Emin olun size "hamallık etmedim?" diyecek." (Fatih Kürsüsünde, s. 289)

Gibi dizeleri nasıl açıklanabilir?

Ama aynı batı silahlarını bize çevirdiğinde:
"Ne hayasızca tahaşşüt ki ufuklar kapalı!
Nerde -gösterdiği vahşetle "bu: bir Avrupalı"
Dedirir - yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi yahut kafesi!" (Asım, s. 425)

Demek gerektiğini gösteren de yine odur. Çünkü şairin yurduna saldırdığında, batıya ne denli uygar denirse densin, o, gerçekten de "tek diş kalmış canavardan başka bir şey değildir.

"Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız!

Çünkü milliyeti yok sanatın, ilmin" (Süleymaniye Kürsüsünde, s. 186)

Derken Akif, milletlerarası olan medeniyet ile milli olan hars arasında sentez kurmayı hedef gösteren Ziya Gökalp ile birleşir.

Mehmet Akif, Batıdan istifade hususunda Japonları örnek gösterir. Çünkü Batı medeniyeti oraya sadece ilmiyle girmiştir. Basiretli nazarlar, maskaralıkları, lüzumsuzlukları kapıdan kovmuştur. Batı damgasını taşıyan her şey değil, ancak değerli olanları kabul görmüştür. Şair batıdan uygun şeyleri almış olan Japonya'ya hayrandır. Onlar batıdan geleni, batıdan geliyor diye almamış, seçmişler, sadece ihtiyaçları olanı almışlardır:

"Medeniyet girebilmiş yalnız fenniyle!..

O da sahiplerinin lahik olan izniyle,

Dikilip sahile binlerce basiret, iman:

Ne kadar maskaralık varsa kovulmuş kapıdan!

Garbın eşyası, eğer kıymeti haizse yürür;

Moda şeklinde gelen seyyie gümrükte çürür." (Süleymaniye Kürsüsünde, s. 171)

Medeniyetin kabulü yolunda Türkiye’de yapılanları Akif, işte bu sözlerle tenkit eder. Bizde ise tersine moda olanlar girmiş, gerçek ihtiyaçlar gümrükte çürümüştür. Kontrol varsa bile tersine işlemiştir.

Mehmet Akif, İngiltere’de müspet ilim tahsil eden, fakat memleketlerine hizmet azminden ölümün bile döndüremediği Hindistanlı Müslüman gençleri örnek olarak verir. Çünkü onlar, körü körüne maymun gibi taklit ermezler ve sağlam milli hislerini yitirmezler, daha fazla kuvvetlendirirler.

“Ruh-ı edyanı görür, hikmet-i Kur’anı bilir

Ulema var ki: Huzurunda bugün Garp eğilir.

Hele hayran kalır insan yetişen gençlere de:

Bunların birçoğu tahsil eder İngiltere’de;

Sonra dindaşlarının ruhu olur, kalbi olur,

Çünkü azminden, ölüm çıksa, o dönmez, sokulur.

Öyle maymun gibi talkide özenmek bilmez;

Hiss-i milliyeti sağlamdır, onun eksilmez.

Garbın almışsa herif ilmini almış yalnız,

Bakıyorsun: Eli sanatlı, fakat tırnaksız!

Fuğu yok, içkisi yok, himmeti yüksek, gözü tok;

Şer’i masuma olan hürmeti bizlerden çok." (Süleymaniye Kürsüsünde, s. 172)

Akif, hayvanları koruma cemiyeti kurarak, kendi içinde medeniyet gösterisi yapan batı dünyasının, misilsiz bir baskısıyla zulmü sevdirmek için, düşünen bütün kafaları ezmeye çalışan, Müslümanlara cehennem hayatı yaşatan Rusya’yı görmezlikten gelişini asla affetmez.

“O zaman Rusya’da hakimdi yaman bir tazyik.

Zulmü sevdirmek için var mı ya bir başka tarik?

Düşünen her kafanın mutlak ezilmektir sonu!

Medeni Avrupa, bilmem, neye görmezdi bunu?" (Süleymaniye Kürsüsünde, s. 164)

Medeniyet diye teknik imkânları sadece ölüm makinası haline getirmiş olan saldırgan ülkeler karşısında medeniyeti tenkit eden Akif, istikbalin atom çağı olduğunu söyleyerek Asım’ın neslini bir an önce bu ilme ulaşmaya çağırır.

"Yarının ilmi nedir, hâlbuki? Gayet müdhiş:
Maddenin kudret-i zerriyesi uğraştığı iş.
O yaman kudrete hâkim olabilesek diyerek,
Sarfedip durmada birçok kafa binlerce emek.
Ona yükseldi mi, artık, değişir ruy-ı zemin;
Çünkü bir damla kömürden edecekler temin,
Öyle milyonla değil, namütenahi kudret" (Asım, s. 443, 444)

İslam dünyası medeniyet sahasında geri kalmıştır. *Süleymaniye Kürsüsünde* vaaz eden uyanık vaiz batıdan medeniyeti almanın şart olduğunu söylerken, İslamiyet'in gerilik sebebi olmadığını da bilhassa belirtir. Yapılması gereken şey; İslamiyet ile medeniyetin sentezidir.

"Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı,
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı.
Kuru dava ile olmaz bu, fakat ilm ister." (Asım, s. 418)

İlimde ilerlemek dine aykırı değildir. Bilakis Akif İslamiyet'in hayatın dini olduğunu ısrarla belirtir.

Mehmet Akif, medeniyet karşısında olmak şöyle dursun, geriliğin amansız düşmanıdır. Göreneği ve cahilliği onun kadar şiddetle hicveden bir şairimiz daha yoktur denebilir:

Akif her şeyden önce, bilim ve teknik alanında köklü bir yenilenme içine girmemizin, yirminci yüzyılda varlığımızı sürdürebilmek, yani modern bir toplum olarak yaşamak için temel şart olduğuna inanmaktadır. Akif, kesinlikle taklitçiliğe ısrarla karşı çıkar.

Şair, modernleşmek için, Batı'yı her meselede aynen taklit etmemize karşı çıkar. Aydınlarımızın, gelişme yolunun toplumlara göre değiştiğini ve aksi halde yok oluşun kaçınılmaz sonuç olduğunu kavrayamamalarından rahatsız olmaktadır.

"Mütefekkirlerimiz anlamıyorlar sanırım,
Ki çemenzar-ı terakkide atılmış her adım,
Değişir büsbütün, akvama, cemaate göre;
Başka bir kavmin izinden yürümek, çok kere,
Adeta mühlik olur; sonra ne var, her millet,
Gözetir seyr-i tekâmülde birer ayrı cihet." (Süleymaniye Kürsüsünde, s. 185)

Akif, mütefekkir geçinenlerin, Avrupalının adım adım izlenmesinden başka kurtuluş yolu olmadığını düşünmelerine, varsa yoksa batı deyip bütün müesseseleriyle batıya kapılmalarına hayret eder.

"İslam düşmanları, dinsiz bir medeniyet istemiş,

Mütefekkir geçinenler n ediyor sizde bakın:

Medeniyette tealisi umumen Şark'ın,

Yalnız bir yolu ta' kib ederek kabildir;

Başka yollarda selamet gözeten gafildir.

Bakarak hangi zeminde yürümüş Avrupalı,

Aynı izden sağa, yahud sola hiç sapmamalı.

Garbın efkarını mal etmeli Şark'ın beyni;

...

Garbı taklid edemezsek, ne desek beyhude.

Bir de din kaydını kaldırmalı, zira o bela.

Bütün esbab-ı terakkimize engel hala." (Süleymaniye Kürsüsünde, s. 182)

Avrupa'yı dinsiz ve dinden hoşlanmaz sanan mütefekkirler dine karşı çıkar. Münevver olarak, Avrupalının gözünde barbar sayılmamak için akıllarınca dinden, dini müessese ve bağlardan mümkün merteye kurtulmaya çalışmışlardır.

"Mütefekkirlerimiz anlaşılın pek korkak,

Yahud ahmak... ikisinden bilmem hangisidir?

Saniyorlar ki: "Bugün Avrupa tek mil kafir.

Mütedeyyin görünürsek, diyecekler barbar!

"Libri pansör" geçinirsek, değişir belki nazar." (Süleymaniye Kürsüsünde, s. 186)

Batı ile Doğuyu karşılaştırdığı *Dördüncü Safahat*'ta, maziye özlem duyar, çalışmanın önemini vurgular ve ilerlemenin, büyük eserler bırakmanın ancak çağın ilmini elde etmek yoluyla mümkün olabileceğini haykırır:

"Süveyş'i açtı herif... Doğru... Neyle açtı fakat?

Omuzlamakla mı? Heyhat! Öyle bir fenle,

Ki bir ömür telef etmiş o fenni tahsile." (Fatih Kürsüsünde, s. 277)

Akif *Dördüncü Safahat*'ta Avrupa' ya tahsil için gidenlerin görevlerini tam olarak yapmaları gerektiğini şu şekilde ihtar eder:

"Heriflerin, hani, dünya kadar bedâyii var:

Ulûmu var, edebiyatı var, sanâyii var.

Giden, birer avuç olsun getirse memlekete;
Döner muhitimiz elbet muhit-i ma' rifete." (Fatih Kürsüsünde, s. 289)

Mehmet Akif Asım'ı, görüp bildiği, fende ileri bir ülkeye, Almanya'ya göndermek ister. O'na inkılabın, ilerlemenin, aydınlığa çıkmanın yolunun, üç yüz yıldır kaçırdığımız ilmi ve ilmi gelişmeleri elde etmek olduğunu, bu maksatla Berlin'e bir gün evvel gidip bir saat önce gelmeleri gerektiğini hatırlatır.

Mehmet Akif, medeniyetin kaynağı olarak gördüğü Doğu'ya hayrandır. Fakat yaşadığı dönemde doğunun medeniyet bakımından Batı'ya göre çok geri olduğu gerçeğini de çok iyi bilmektedir. Bundan dolayı, batıl inanışlar, bilgisizlik, tembellik, kendine güvensizlik gibi konular üzerinde ısrarla durur. O, İslam Dünyasının maddi ve manevi kalkınmasını şu iki temele bağlar: İslam dini, çağdaş batı medeniyeti. Manevi kalkınma İslam diniyle, maddi kalkınma ise batı medeniyetini benimsemekle olacaktır. İslam dini, ilerlemeye hiçbir şekilde engel değildir. *Safahat'*in ikinci kitabı olan *Süleymaniye Kürsüsünde* adlı eserinde, ateşli idealist Abdürreşid İbrahim'i konuşturur ve ona, ilgi çekici gözlemler yaptırır. "*Hakkın Sesleri, Fatih Kürsüsünde, Berlin Hatıraları*" adlı eserlerinde, yoğun olarak medeniyet, gerilik, gelişme ve kalkınma konularını işler. Bu arada Akif, modernleşmeyi taklitçilik ve züppelik sayanları da şiddetle eleştirir (Fatih Kürsüsünde, s. 288,289)

Akif'in istediği, milletin cevherine uygun bir medeniyettir. Bu mutlu sentezin olabilmesi için fertler, teker teker ahlaklı ve faziletli olmalıdırlar ki, millet de faziletli ve ileri olabilsin. Bunun için önce yoksulluğun, cahilliğin, vurdumduymazlığın kısacası Türk-İslam ahlakına sığmayan kötülüklerin yok olması gerekir. Bu konuda bütün görev aydınlara düşmektedir. Çünkü halk gövde ise, okumuşlar onun beyni demektir. (Kabaklı, 1983: 97)

Bütün çabalar, batının ilim ve fennini alabilmek, hatta onu geçebilmek yönünde olmalıdır. Batıdan alacağımız şey sadece ilim, fen ve metottur. Sadece taklit etmek; tehlikeli, hatta zararlı bir yenileşme yoludur.

Sonuç

Akif'e göre;

Garbın yalnız ilim, fen ve sanatı alınmalı,

Medeniyet namına yapılan alçaklıklar görülmeli,

Medeniyeti temsil eden garbın şark düşmanlığı ve niyeti iyi anlaşılmalı,

Garp medeniyetinin fazilet ve hakiki insanlık vasfına haiz olmaması,

Akif kesinlikle medeniyet düşmanı değildir.

Mehmet Akif için daima iki batı söz konusu olmuştur: biri ilmin ve tekniğin kaynağı olan batı ve diğeri ise zalim batı. Akif, bunlardan birincisinin daima taraftarı olmuş; ikincisini de gerçekçi bir tavırla ve şiddetle tenkit

etmiştir. Akif'in nesli içinde batıyı bu kadar realist bir gözle gören ve gösteren pek az şair vardır. Akif'in asıl hizmeti bu noktadadır.

Akif, bir medeniyetin diğer bir medeniyeti yok etmeye yönelik saldırısının, o zamanın Avrupalısı tarafından kültürün vaz geçilmez bir ürünü; medeni milletlerin gücünün ve canlılığının bir ifadesi olarak algılandığının bilincindedir. Medeniyet kavramının bu yorumuna karşı çıkar. Medeniyet, onun şiirlerinde emperyalizm'in bir simgesi olarak ifade edilir.

Akif'e medeniyet düşmanı demek büyük bir hatadır. O batının emperyalist anlayışına düşmandır. Zaten batı medeniyeti hakkında sarf ettiği sözler de, batının bize tecavüzlerinden ileri gelir. O vatan ve milletin bu felaketi karşısında, istilacıları sanatkâr ruhunun en coşkun ve heyecanlı tavrıyla lanetlemeyi mukaddes bir vazife bilir. Akif'in medeniyet hakkındaki sözleri bu kadar açıkken ve sebebi de bilinirken, ona medeniyet düşmanı demek, anlayışsızlıktan başka bir şey değildir. Fikir ve anlayış sahibi gerçek aydınlardan şüphesiz böyle bir hareket beklenemez.

Kaynakça

- Akyüz, Kenan. (1986), *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Boz, Duran (Editör). (2008), *Bir Şimdiki Zaman Şairi Mehmet Akif Ersoy*, Mehmet Gümüşer Anadolu Lisesi Yayınları, Kahramanmaraş.
- Devellioğlu, Ferit. (1996), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitapevi, Ankara.
- Doğan, Mehmet. (1998), *Camideki Şair- Mehmet Akif*, İz Yayınları, İstanbul.
- Enginün, İnci. (1983), *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ersoy, Mehmet Akif. (1982), *Safahat*, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul.
- Eski, Mustafa (Hazırlayan). (1983), *Milli Mücadele'de Akif Kastamonu'da*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Göçgün, Önder. (2009), *Namık Kemal*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- İsmail, Hekimoğlu. (1997), *Mehmet Akife Göre Dün-Bugün-Yarın*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kabaklı, Ahmet. (1983), *Mehmet Akif*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Karakoç, Sezai. (1979), *Mehmed Akif*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
- Komisyon. (1986), *Ölümünün 50. Yılında M. Akif Ersoy*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Komisyon. (1998), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (1988), *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitapevi, İstanbul.

Timurtaş, Faruk Kadri. (1987), *M. Akif ve Cemiyetimiz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Topçu, Nurettin. (1998), *Mehmet Akif*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Vakkasoğlu, Vehbi. (1983), *İslam Şairi Mehmet Akif*, Cihan Yayınları, İstanbul.

Yetkin, Çetin. (1996), *Toplumsal ve Siyasal Açılardan 13 Yazar Üzerine Notlar*, Ümit Yayınları, Ankara.

*Yazarın, "Mehmet Akif'in Medeniyet Anlayışı" başlıklı makalesinden istifade edilmiştir.